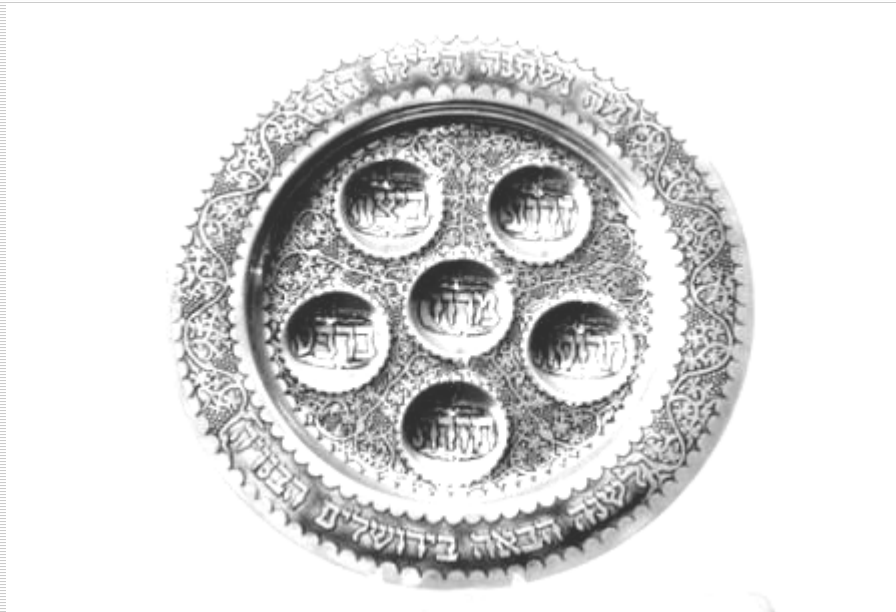

כנגד ארבעה בנים דיברה החסידות

רעיונות ממשנת החסידות לחג הפסח

מוגש מאת הרב יחזקאל סופר

וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֹּאת? כנגד ארבעה בנים דברה תורה

משיחות כ"ק אדמו"ר מלויבאוויטש נבג"ם זי"ע
עריכה ועיבוד: הרב יחזקאל סופר

ארבעה בנים או ארבעה מסרים?

האמנם "פשוטו של מקרא" הוא שהתורה מדברת אודות "ארבעה טיפוסים" שונים או שמא ארבע תשובות יש כאן לארבע שאלות שונות? האם גם האמור בתחילת פרשת בא: "וְלִמְעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנֵי בֶנְךָ וּבֶן בֶּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֲתַתִּי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיַּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי יְדֹד: יוסיף הכתוב עוד שני בנים?...

לכאורה, ברובד הפשט, המושג "בנך" כולל כל סוגי הבנים, אלא שמה שהכתוב חוזר על תיבה זו ארבע פעמים, זה בגלל שבכל פעם אנו עוסקים בשאלה על מצווה אחרת, המחייבת תשובה נוספת:

הבן לפי סדר המקראות	שאלתו	המצוה אודותיה שואל	תשובת המקרא	תשובת בעל-ההגדה
רשע	"והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם"	עבודת קרבן הפסח	"ואמרתם: זבח-פסח הוא להויה"	"בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"
שאינו יודע לשאול	אין שאלה	הסברת פסח מצה ומרור	"והגדת לבנך בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"	"בעבור זה [פסח, מצה ומרור] עשה ה' לי בצאתי ממצרים"
תם	"והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר: מה זאת"	פדיון פטר רחם	"ואמרת אליו: בחזק-יד הוציאנו ה' ממצרים"	"בחזק-יד הוציאנו ה' ממצרים"
חכם	"כי ישאלך בנך מחר לאמר: מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציווה ה' אלוֹקֵיכֶם אתכם"	כללות ענין התורה והמצוות	"ואמרת לבנך: עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אֱלֹהֵינוּ מִמִּצְרָיִם בְּיָד חֲזָקָה... ויצונו לעשות את כל החוקים האלה ליראה..."	אף אתה אמור לו כהלכות-הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן

אם נעייין בכל אחד מארבעת הפסוקים ניווכח שה"תשובה" המקראית, תואמת אמנם ועונה על הקשר למצוה-הספציפית "זכר ליציאת מצרים" עליה שאל הבן ללא התייחסות כלל ל"אופיו הטיפוסי" של סוג מיוחד ב"בנים", לדוגמא:

ספר שמות פרק יב

(כה) וְהָיָה כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֶּן יְדֹוֹד לְכֶם פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת: (כו) וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: (כז) וְאָמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינוּ הָצִיל וַיִּקְדֹּה הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ:

פסוק זה המיוחס ב"הגדה של פסח" לשאלת הבן ה"רשע", הרי מהיבט הפשט אין זו שאלתו של "רשע" ובאמרו "לכם" אינו מתכוון כלל להוציא עצמו מהכלל, גם באמרו "העבודה הזאת" אינו מתכוון לרמוז, שחג הפסח מהווה עבורו "נטל כבד" ובלתי נסבל...

שהרי הביטוי "העבודה הזאת" מוזכר בפסוק כה בלשון התורה עצמה: "ושמרתם את העבודה הזאת", שכוונתה ל"קרבן הפסח" ששייך למכלול "עבודת-הקרבנות", השואלים הם "כלל הבנים" ["בניכם" ולא "בנך" הספציפי], שהם הדור שיוולדו בארץ¹, התמהים לפשר ה"קרבן" המוזר הזה, שהרי במשך כל שנות המדבר לא ראו את אבותיהם מקריבים קרבן פסח, כמפורש בכתוב זה עצמו:

(כה) וְהָיָה כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֶּן יְדֹוֹד לְכֶם פֶּאֶשֶׁר דִּבֶּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הָעֲבֹדָה הַזֹּאת:

רש"י על שמות פרק יב פסוק כה

(כה) והיה כי תבאו – תלה הכתוב מנוה זו צביחתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא בפסח אחד שנקטו בקנה השנית על פי הדבור:

תמיהת הדור הצעיר שנכנס לארץ על מהותו של קרבן "חדש" זה שלא הכירו מעולם עקב הנתק ברצף-הקיום של קרבן פסח במדבר מובנת, אבל אין כאן שום "רשעות" או "התרסה" כלל!

¹ כדמשמע מלשון רש"י ד"ה ויקד העם [יב, כז]: "על בשורת הגאולה וביאת הארץ ועל בשורת הבנים שיהיו להם" כלומר, לאחר שיכנסו לארץ.

כל התפיסה שמדובר כאן ב"ארבעה-טיפוסים" השונים באופיים, התפתחה מההיבט המדרשי שבחלק ה"אגדה" שבתורה, עליו התבססה ה"הגדה של פסח" הרואה בליל הסדר, ערב חינוכי בו מוטל על האב ביצוע "יצירה דידקטית" של העברת המסר של יציאת מצרים מדור לדור, באופן שיבוא דווקא בעקבות "שאלה", המוכיחה על גירוי-אינטלקטואלי, והתשובה צריכה להתייחס לא רק לשאלה, אלא גם ל"שואל", לרמתו השכלית, ולנימה בה הוא מביע את שאלתו, רק אז יש סיכוי שה"מסר" של שרשרת הדורות יועבר וייקלט בתודעת "הדור הצעיר".

מדרש הקרוב לפשט

הסיווג של ארבעת הפסוקים לפי "טיפוסי אופי", על אף מימד-הדרוש שבזה, הם גם מושתתים על יסודות הפשט, כי במבט לעומק יובחנו ניואנסים דקים, בלשונות הפסוקים, הרומזים שלא רק שאלות שונות יש כאן, אלא גם "שואלים" שונים:

לדוגמא: הפסוק המיוחס לבן ה"רשע"

ספר שמות פרק יב

(כו) וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: (כז) וְאָמַרְתֶּם זָכַח פֶּסַח הוּא לַיְדּוּד אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינָנוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ:

מלבד דיוקן של "בעל ההגדה" בתיבת "לכם"² – שנשמעת כמי שמוציא עצמו מהכלל – "לכם, ולא לו", ומלבד הביטוי "העבודה הזאת" שנראים המצוות כנטל בעיניו, ישנם גם דיוקים נוספים:

בשאר הבנים מכנה התורה את תמיהתם בלשון "ישאלך" ואילו בפסוק זה נאמר "כי יאמרו אליכם", גם זה הפסוק היחידי שמוזכרים "בניכם" בלשון רבים, כמו כן גם ביחס לאב העונה, מוזכרת בשאר הבנים פנייה והתייחסות ל"שואל": "והגדת לבנך", "ואמרת אליו", רק בפסוק המיוחס

² מקשים העולם: והרי גם הבן החכם מתבטא כך: "מה העדות... אשר ציוה ה' אלקינו אתכם"? ועונים בנימה אקטואלית: ה"חכם" הלא הוא "בחור-ישיבה" שאיננו בקי בדקדוק העברי ועלול להתבלבל... לא כן ה"רשע" הלומד באוניברסיטה ומקפיד על עברית צחה, א"כ התכוון באמת "לכם" ולא לו...

כל אלו הדיוקים שבין השיטין, מאשרים את היסוד הפשטני הטמון במדרש בעל ההגדה, שאמנם מדובר בסוג הבן ה"רשע":

ה"רשע" איננו מייצג את עצמו, כי אין לו אידיאל משלו, הוא בא מטעם "כנופיות הרחוב", מביע את "דעת הקהל" לכן נאמר בו "בניכם"... [בלשון רבים].

ה"רשע" איננו "שואל"³ [במובן של כמיהה ל"תשובה"] אלא "אומר" בהתרסה ריטורית: "מה העבודה הזאת לכם" מי צריך אותה בכלל?...

אי לכך, אין טעם לענות לו, לאמר אליו, הוא איננו מעוניין לשמוע כלל, על כן אומר הפסוק להורים: "ואמרתם!" זבח פסח הוא לה'..."", הצהירו את האמת הזאת בפני עצמכם ובפני שאר המסובין סביב שולחן הסדר, התחזקו באמונתכם, בלי להתייחס אליו כלל... כלשון תשובת ה"הגדה": "כיון שהוציא עצמו... כפר בעיקר... אילו היה שם", הכל ב"גוף שלישי", כמדבר "עליו" אך לא "אליו"...

ועל משקל התפיסה החינוכית-דידקטית, בנתה ההגדה של פסח, את ה"דרוש" אודות ארבעה "טיפוסי בנים", החל מ"המחונן" דרך "המתמרד – המופרע" ומ"טעון הטיפוח" ועד ל"פאסיבי", כשלכל אחד מהם יש "להתאים" את התשובה החינוכית, בהתאם לרמתו השכלית ול"מנגינת" השאלה....

---

³ עפ"ז יובן גם מדוע בהגדה במענה לשאלת הרשע אומר: "הקהה את שיניו ואמור לו: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" לי ולא לו... והלא פסוק זה נאמר במקרא כתשובה לשאינו יודע לשאול ולא ל"רשע"? – אלא לרמז לו: "חביבי! אינך יודע לשאול"... לו היית שואל היינו עונים לך, אבל אתה "אומר"....

ארבע דרגות בעבודת-הנפש

במשנת חסידות חב"ד, הרואה כל מצווה ביהדות באספקלריית-הנפש, מצינו היבט ייחודי על ארבעת הבנים, שאינם בהכרח "ילדים בגיל חינוך", אלא ארבע דרגות בעבודתם את השם, ו"שאלותיהם" מייצגות "השקפות" שונות, חלקן צדקניות וחלקן מרדניות, אבל ארבעתם זקוקים ל"תשובת-האב", לשלול את ה"עיוותים" או לעצב את השקפותיהם לגישה הנכונה, תוך נתינת "כלים" לתיקון עצמי של המחונך, לאור תשובת ותגובת המחנך.

הנחת היסוד הקבלית, רואה בארבעתם דירוג-נשמת, המקביל לארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה ועשייה.

1. "חכם" – נשמה מעולם ה"אצילות", עולם הביטול המוחלט.
2. "תם" – נשמה מעולם ה"בריאה", עולם ההשגה וההתבוננות.
3. "שאינו יודע לשאול" – נשמה מעולם ה"יצירה", עולם הרגש.
4. "רשע" – נשמה מעולם ה"עשייה", עולם החומרנות והאגואיזם.

והטעם שהציבו בנוסח ההגדה את ה"רשע" התחתון ביותר ליד ה"חכם", כי רק מי שבדרגת "חכם" מסוגל לקרב ולהשפיע על ה"רשע"...

ואף שעל פי סדר-המקרא מופיע ה"חכם" כאחרון הבנים, שיבצו אותו ב"הגדה" כראשון, מפני שכל כולה של "ההגדה" וכל כולו של "ליל הסדר" מתחיל מעניין- "ההתבטלות" [דרגת ה"חכמה": כח מ"ה], בלעדיה אי אפשר לצאת ממצרים!⁴

ומעתה נעבור להיכרות עם הבן ה"חכם", חכם במושגי משנת החסידות-החבדי"ת וממנו אל שכיניו: הרשע, התם ומי שאינו יודע לשאול.

⁴ לא רק ממצרים ההיסטורית, שאילולא ביטלו את הגיונם התועלת, לא היו זוכים לצאת ממנה, כי אם היו מתחילים קצת לחשוב, היו נרתעים מחוסר ההגיון שביציאה אל הבלתי נודע... [וכנרמז בפסוק: "ניתנה ראש... ונשובה מצרימה"] – אלא גם היציאה מה"מצרים" והמיגבלות הרוחניים דורשת "התבטלות", כי אם נשאר בתפיסות ה"אני" שלו, הרי לא יצא ממיגבלותיו האישיות!

שואל כענין ומשיב כהלכה?..

מתוך כל הפרשנויות המנסות לתאר לאיזה "טיפוס" מתייחס כל "בן", בולטת פרשנותו של הרבי מליובאוויטש זי"ע, הבונה את זהותו הטיפוסית של כל בן, מתוך ההקבלה בין ה"שאלה" ובין "תשובת-ההגדה" [שלא תמיד תואמת את "התשובה המקראית"], אשר פעמים רבות ה"שאלה" אינה לענין... וה"תשובה" איננה כהלכה...

שאלת ה"חכם": "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם" איננה מבטאת לכאורה שום "חכמה", שהרי איננו שואל "למה", איננו מחפש הנמקה למצוות, אלא "מה"... כלומר, חסרה לו האינפורמציה הבסיסית, מהן המצוות שהתורה מכילה? הלזה "חכם" ייקרא?!

כמו"כ תמוהה ביותר "תשובת-ההגדה": "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" [כלומר, שאחר אכילת בשר הפסח בסיום ליל הסדר, אסור לבקש "אפיקו-מן", הוציאו נא עוד קינוח... כי אין לאכול דבר אחרי אכילת-הפסח]

וכי אינפורמציה ספציפית זו אודות פרט אחד שולי בהלכות הפסח, תספק את רצונו של החכם לדעת את כל העדות החוקים והמשפטים?...ומדוע נבחר דין זה דווקא?!

אמנם ישנו פירוש⁵ הטוען שאין מדובר כאן ב"תלמיד חכם", אלא בילד רך בשנים התאב חכמה, ומגלה סקרנות ודורש מאביו שברצונו לדעת את כל הדינים של מסכת פסחים [כולל העדות, החקים והמשפטים שבהם], ולאב כזה פונה בעל ה"הגדה" ואומר לו: "אף אתה אמור לו [את כל] הלכות הפסח, עד [המשנה האחרונה]⁶ שבמסכת פסחים] אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן".

אבל פירוש זה דחוק [לדעת הרב], לא רק מפני שהיא איננה המשנה האחרונה ממש, אלא בעיקר בגלל שלפירוש זה, יש

⁵ זבח פסח על ההגדה של פסח
⁶ משניות פסחים פ"י משנה ח.

לשנות הגירסה שלפנינו ולהוסיף: "כל הלכות הפסח" ולהוסיף:
"עד אין מפטירין"...

גם צריך להבין לפי הגירסא המקובלת מהי המשמעות: "אמור
לו כהלכות הפסח" האם האמירה דומה להלכות הפסח? היה לו
לומר: "מהלכות הפסח", אחת מההלכות שהיא: "אין
מפטירין"....

"שאלה אצילית"...

מבאר זאת הרבי במישור החסידות בהקדם ההנחה הקבלית שארבעת
הבנים מייצגים נשמות המקבילות לארבעת העולמות שביקום הרוחני:
"אצילות" – "בריאה" – "יצירה" ו"עשיה", ככל שהעולם עליון יותר, הרי
האור האלוקי שבו גלוי יותר, וככל שהאור האלוקי בדרגת גילוי גבוהה
יותר, כך מתמעטת החומריות והיישות של נבראי אותו עולם, עד שנעשה
יותר ויותר "שקוף" לאלוקות.

"חכם" עניינו "נשמה דאצילות", שדרגתה היא "ביטול-מוחלט", ללא
שמץ תחושת יישות-עצמית, בחינת "ונחנו מה", מהיבט עליון זה, מופנית
שאלתו אל שאר הנשמות שאינן בדרגתו [אלא מעולמות "בריאה",
"יצירה" ו"עשיה"] בתמיהה:

"מה העדות החוקים והמשפטים" [לא במשמעות מידע אינפורמטיבי,
אלא] מהי ה"חלוקה" הערכית הניכרת אצלכם⁷ בין שלשת סוגי המצוות:
"משפטים" – המצוות הראציונאליות, אותן אתם מקיימים בהזדהות
מלאה, "עדות" – המצוות שאמנם אינן מובנות מאליהן, אך אפשר להבינן
על רקע ההיסטורי "זכר ליציאת מצרים", אותן אתם מקיימים בהזדהות
חלקית ממניעים רגשיים, ללא חיוב הגיוני, ואילו ה"חוקים" – מצוות שאין
להם רקע הגיוני וגם לא רגשי, אותן אתם מקיימים, ללא כל הזדהות, אלא
מתוך משמעת יבישה...

⁷ אמנם הוא "מוציא עצמו מן הכלל" במובן שאצלו בעולם האצילות לא קיימת החלוקה הזאת, אבל אינו
מוציא עצמו מחיוב המצוות, שהרי אומר "ה' אלוקיננו" של כולנו.

מה פשר ה"חלוקה" הזאת במצוות אשר "ציוה ה' אלוקינו אתכם"? – תמה ה"חכם" מעולמו ה"אצילי", "אצלי זה לא כך, אלא כל המצוות מתקיימות אצלנו, מתוך התבטלות טוטאלית לרצון הקב"ה, ללא הבדל בין "עדות, חוקים ומשפטים"!

ואין כוונתו לדרוש שכל המצוות [גם העדות והמשפטים] תקויימנה בדרגת "חוקים", אחרת היתה תמיהתו רק "מה העדות והמשפטים" אבל הוא שואל גם "מה החוקים"? [גם הגדרה זו לא נראית לו...]

כי מנקודת מבטו איננו מבין גם את התחושה של "חוקים", שהרי כל המיוחדות ב"חוקים" היא, שקיומן נעשה תוך כפיית-האגו הראציונאלי: "חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואין לך רשות להרהר אחריה", הרי שמדובר במי שהוא "יש" המסוגל "להרהר אחריה" אלא שמכניע שכלו ורגשו לדעת בוראו, אבל מי שמלכתחילה אין לו כל יישות, גם לא שייך לחוש שמצוות אלו הן "חוקים"...

משל למה הדבר דומה:

אדם בר דעת הקורא טקסט, מרגיש הבדל כלפי הטקסט אם הוא הגיוני, או רגשי או סתם רצף-אותיות חסרות משמעות, אבל המחשב עצמו שאין לו "אני" כלל, האם חש שוני בין שלשה סוגי הטקסטים הללו?!

ואף שמין "חכם" כזה, נשמה דאצילות, הוא נדיר ביותר ולא סביר שכל אבא יצטרך ללמוד מה לענות לבן כזה, שאין לו...

מבאר הרבי: שארבעת הדרגות של ה"בנים", מצויים בכל אדם ברבדי-נפשו:

- א. "חכם" – דרגת "חיה" [הלא היא האמונה-הספונטאנית שמעבר להגיון].
- ב. "תם" – דרגת "נשמה" [הלא היא הבינה השכלתנית, בחינת "משפטים"].
- ג. "שאינו יודע לשאול" – דרגת "רוח" [הלא הוא הרגש, בחינת "עדות"].
- ד. "דשע" – דרגת "נפש" [הלא המעשה היבש במשמעת כפייתית, בחינת "חוקים"]

הוי אומר, שבכל יהודי פנימה, ישנה דרגת ה"חכם" הטוען שיש לנטרל כליל את השכלתנות, את הרגש ואפילו את תחושת הכניעה לגזירת עליון, כי הם מייצגים איזושהי "אנוכיות"... אלא צריכים להגיע להתפשטות מה"אני"!... אזי יהיה קיום כל סוגי המצוות בביטול מוחלט.

התשובה "כהלכות-הפסח"...

"שאלה" כזו עומק יש בה וראויה היא ל"חכם", המביע ביקורת-עדינה, על הסלקציה שאנו עושים ביחסינו למצוות השונות, עד שאנו עלולים לחשוב שטענתו צודקת...

כאן באה "תשובת-האב", המעמידה את בנו ה"אצילי" על טעותו, על אף הרושם הצדקני שבה, ומחנכתו להכפיף השקפתו הספונטאנית לרצון ה' האמיתי, המעוניין דווקא בהבחנה זו בין סוגי המצוות השונים!

כי הפשטת ה"אני" היא בבחינת "ביטול-התחתון", אבל איננה "יחוד", אמנם תכלית הבריאה היא שיהיה "תחתון" בבחינת "יש" בעל שכל, רגש ורצון בחירי, שהוא מתוך שכלו ורגשותיו "יתמוזג" עם הרצון העליון, אז יהא זה "חיבור עליונים ותחתונים".

לכן החליט הקב"ה לחלק את המצוות לסוגים-שונים, כי בזה יבואו לידי ביטוי כל רבדי-הנפש: "השכל" – יידע את השם ויבין את טעמי ה"משפטים", "הרגש" – יחוה את ההתלהבות של הזכרון הלאומי ההיסטורי של "יציאת מצרים", שמהווה את היסוד ל"עדות", וגם כח "הרצון הבחירי" שמעל השכל ומעל הרגש יתבטא במצוות ה"חוקים"... הקב"ה רוצה מיהודי גם את ה"ביטול" וה"יחוד", גם יחד...

אי לכך, הרעיון שלך בני ה"חכם", משקף אמנם את אינטרס-הנשמתית שלך, השואפת להתבטלות-מוחלטת, אבל איננו משקף את האינטרס-האלוקי...

ברם, היכן מרומזת שלילת הצעתו של ה"חכם", על פי הנימוק דלעיל, בטקסט של ה"תשובה" של בעל ה"הגדה": "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח: 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן'?"

מבאר הרבי:

בעל ההגדה פונה אל האב ומייעץ לו אשר כבסיס להפרכת טענת החכם, למרות הגישה "הצדקנית-אמונית" שהיא מבטאת... "אמור לו" [שני היגדים]:

א. "כהלכות-הפסח": ראה בני, למרות היות מהות של החג "פסח" מלשון דילוג ופסיחה על כל המיגבלות, גבולות הזמן וההגיון, עד שהיה מן הראוי שב"פסח" תהא העבודה מעל ל"סדר" מעל ל"זמן" ומעל ל"שיעורי כזית" וכדומה, שהרי בלילה זה פקעו סדרי הגבול וההגיון... ברם, עם כל זה רואים אנו שהתורה הציבה בלילה זו מערך של "הלכות", המעצבות את החווייה העילאית של ה"פסיחה" במסגרות ההלכה – עד שמתקבלת סינתזה המשלבת את "הלכות" יחד עם "הפסח"!

הא למדת, בני ה"חכם" שגישת ההתבדלות מן השכל אל מישור האמונה בלבד, איננה גישת היהדות הנכונה...

ב. רעיון השילוב מתבטא במשנה: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" [כלומר, אין לומר אחר אכילת בשר הפסח: "הבו קינוח"!] וההסבר: כדי שיישאר טעם-הפסח בפינו.

מאידך – מדוע אוכלים את בשר הפסח בסיום הסעודה ולא מיד בתחילת הסדר? כדי שלא יהא ה"פסח" נאכל אלא על השובע, לא מתוך "רעבתנות", כדי שייאכל לשם מצווה, כאשר כרסנו מלאה ואין לנו כבר "טעם" באכילה...

הא למדת, בני ה"חכם", שגם ב"אי-טעם" צריך להרגיש "טעם", שילוב האמונה בתוככי ה"דעת".

היחס לרשע: "הקהה את שניו"??

ישנם⁸ הרואים בטיעוני ה"רשע" השתקפות התפיסה הריפורמית, באומרו: מה העבודה הזאת [עבודת קרבן הפסח] "לכם", לדור שלכם... אמנם טוענת הריפורמה: הרעיון של הקרבת הפסח, הוא אידיאל מדהים, המבטא את התנערות העם משיעבודו התרבותי לאלילות המצרית שסגדה ל"טלה", כי רק מי שמוכן לנפץ באומץ נפשי את "אלילי-המשעבד" ולשחוט את "הפרות הקדושות" שבאופנה, הוא זכאי להיגאל ולהיות בן

⁸ ראה ההגדה לבית בריסק על הפסוק: מה העבודה הזאת לכם" והתשובה אליו.

אבל – מלגלג הריפורמי – "מה העבודה הזאת לכם", שחיים בתרבות האקטואלית של היום, בה אין זכר לסוג אלילות של פולחן ל"כבש", הרי "לכם" שחיטת כבש, כמוה כמלחמה בטחנות הרוח... מאבק נגד אידיאל שכבר עבר מן העולם.... מדוע אתם שוחטים את הפסח?!

ובעל ההגדה מפריך את התיזה שלו באומרו: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", תיבת "זה" מתייחסת ל"פסח, מצה ומרור" המונחים לפניך... ונשאלת השאלה:

וכי לא נהפכו היוצרות? האם בגלל מצוות מצה ומרור הוציאנו ממצרים? והלא הסדר הוא הפוך: "יציאת מצרים" היא הסיבה למה שנצטוונו לאכול "מצה ומרור", היה לו לפסוק לומר: "בעבור שעשה ה' לי בצאתי ממצרים – לכן אני אוכל זה" [פסח, מצה ומרור]?

אלא ההגדה באה לטפוח על ראשו של הריפורמי המתחכם ולהדגיש בפניו, שאין ההיסטוריה סיבת המצוות!⁹ [שהרי מצוות אלו כבר היו כתובות בתורה שבשמים באש שחורה על גבי אש לבנה, בטרם נברא העולם, בטרם נבראה מצרים ואליליה, נמצא שאדרבא! הסיבה לבריאת העם המצרי כולל התהוות תרבות הסגידה שלהם ל"טלה", היא בשביל "להלביש" עליהם את המצווה שעלתה במחשבה עוד לפני האירוע ההיסטורי:

"בעבור זה" [= כדי שיהיה על מה להחיל את הציווי הזה, לכן] "עשה ה' לי בצאתי ממצרים", אי לכך, כשם שהמצוה היתה תקיפה בתורה השמימית בטרם האירוע ההיסטורי, כך היא תקיפה גם לאחר שהמצב ההיסטורי חלף מן העולם.

⁹ ולכן השתנות העידן ההיסטורי איננה סיבה "לעדכן" את מצות התורה הנצחיות!

הרי שהכוונה ב"הקהיית-שניו" אינה אלא על דרך "מענה רך ישיב חימה", התשובה היהודית של האב, מקהה את חוד-החריפות של עוקץ השאלה הפרובוקטיבית של ה"רשע", כשהעוקץ נשלף, מתמסמסת הפוזה ה"צברית" המחוספסת ומתגלה הנשמה הרכה והעדינה שמאחוריה, כרמז הגימטריאי: הפחת את מנין "שניו" [366] ממנין "רשע" [570] = 204 כמנין "צדיק" ...

אילו היה שם לא היה נגאל?"

בביאוריו להגדה של פסח מתפלא הרבי על פיסקא זו: הכיצד יתכן לפנות אל יהודי רשע ככל שיהיה ו"להוציאו מהכלל" כאילו מפקיעים אנו אותו משייכותו לליל הסדר?

ומחדש רבינו: אדרבה! פיסקה זו באה לשלול את התנערותו הוא, שמוציא עצמו מן הכלל, באמרו: "לכם" – ולא לו" ... ואנו עונים לו בנועם: "אילו היה שם לא היה נגאל", שם במצרים טרם כריתת הברית במתן תורה, הרי טיפוס כמוה המסרב לצאת ממצרים, היה סירובו מועיל לו והיה מת בשלשת ימי האפילה כשאר הרשעים שבאותו הדור, אבל עתה, בני הרשע, אחר מתן תורה, הקשר העצמותי שלך עם הקב"ה, הוא בל ינתק! ... יכול עתה לקפוץ, לבעוט ולהתמרד, מאומה לא יועיל לך, גאל תגאל על אפך וחמתך ... כי בגאולת משיח לא יישאר אף יהודי שלא ייגאל!

והטעם לכך, מבאר הרבי בעמקות נפלאה: קודם מתן תורה הקשר בין יהודי לקב"ה היה מושתת על יחס של "בני בכורי ישראל", שנשמות ישראל קשורים ב"טבעם" לאביהם שבשמים, שבא ברחמיו לגאול אותם בזכות אבות, קשר כזה ניתן להתנגד לו, שהרי "הבחירה החפשית" של אותו רשע, משוחררת מכל כפיפות לנטיות טבעיות ויכולה לגבור גם על "טבע הקשר" של אב ובן, כך שאם בבחירתו הוא סירב להיגאל, לא היתה "אבהותו" של הקב"ה מועילה לו לצאת ממצרים ... אי לכך, אילו היה שם, לא היה נגאל ...

אבל עתה אחרי מתן תורה בו בחר הקב"ה מרצונו החפשי בנשמות ישראל, לא רק מתוך היותו אביהם, אלא מתוך רצונו הכל יכול, גם בני

לקותם של ה"תם" ו"שאינו יודע לשאול"

חז"ל במדרשי ההגדה מייחסים את הפסוק: "והיה כי ישאלך בנך לאמר מה זאת?" – אל הבן ה"תם" והתשובה שעונה לו האב היא: "ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים..." ואילו לבן "שאינו יודע לשאול" הועידה התורה את המענה: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"

ממבט שטחי, היה מן הדין להחליף את תשובותיהם, שהרי מבחינה אינטלקטואלית נראה שה"תם" עולה על ה"שאינו יודע לשאול", שהרי הוא מגלה יזמה והתעניינות בשאלה: "מה זאת?", מתאים א"כ לענות לו תשובה המכילה גם מוטיב של נימוק: "בעבור זה [בסיבת קיום מצוות הפסח] עשה ה' לי בצאתי ממצרים" [זכינו לתוצאה זו], לא כן "שאינו יודע לשאול" שאינו מגלה כל עניין באירוע, די שנספר לו רק העובדות כהוייתן: "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים".

לו היינו מחליפים את תשובותיהם, היו הפסוקים מבטאים גם ביתר דיוק את אופיים של שני אלו: "התם" המגלה מידה מסויימת של אקטיביות ויזמה, מתאים לו הפסוק: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, בזכות יזמתי...

מאידך, "שאינו יודע לשאול" הפאסיבי לחלוטין, מתאים לו הפסוק: "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים", אף שלא גיליתי רצון להיגאל...

דירוג-דתי ולא דירוג-אינטלקטואלי

מבאר הרבי התאמת הפסוקים, מתוך היבט-מקורי על שני הבנים הללו בניגוד לתפיסה העממית, הרואה בהם זוג בעלי רמה אינטלקטואלית רדודה...

לדעתו, מדובר בטיפוסים שונים מבחינת רגישותם הדתית, "תם" הכוונה ליהודי שיש בנשמתו "תמימות-אמונתית", אשר בראותו תופעה ניסית של עם משועבד מאות בשנים תחת שלטונו של האימפרטור האדיר פרעה שממלכתו מפילה חיתתה על כל עמי הסביבה, אשר לפתע במופתים נפלאים נגאל לא רק משעבוד אלא גם יוצא מאטמוספירה של מ"ט שערי טומאה ומגיע להיטהרות וקבלת תורה משמים בהר סיני

ה"תם" בהלם של התפעלות שואל, זועק: "מה זאת"? [לא במובן שאלה אינפורמטיבית: "מה זאת המצה? ומהי זאת החרוסת?.., אלא] "מה קורה כאן?.. כיצד מגיעים לעוצמות נפש כאלו להינתק ממצולות הטומאה ולהעפיל לגבהים של חירות רוחנית כה נפלאה?..."

משל למה הדבר דומה:

לאדם הסובל מעודף שומן ומתקשה להיגמל מאכילתו הגסה, כאשר רואה את חבריו שהיה שמן יותר ממנו שהתפטרו מכל משמניו ונעשה בעל פיגורה חטובה, הרי הוא המום ושואל בהתרגשות: "מה זאת"? כיצד מגיעים להשיגים כאלו?.. גם אני רוצה!...

לעומתו "שאינו יודע לשאול" אין הכוונה שחסרה לו פיקחות, אדרבא, טוען הרבי, בענייני מסחר ובורסה הוא מגלה חריפות ויצירתיות מרשימים, ברם, כשמגיע לתחום הרוחני של תורה ומצוות הופך הוא להיות אפאטי, חסר לו הגירוי הנפשי המבקש "לשאול"...

יתכן אפילו שהוא אדם חרדי, עד שגם מצדיק את טעם הימנעותו מ"לשאול" בכך שמאחר ומדובר כאן במצוות הקב"ה או בפעולותיו הניסיות, מה מקום כאן לשאול?.. כך רצה הקב"ה ודי!..

ברם, לאמיתו של דבר זה נובע מכך ש"אינו יודע לשאול", תורה ומצוות אינם "מזיזים" כלל את נימי נפשו, אינם מעוררים בו גירוי לשאול, עד שאפילו שהוא מהדר במצוות עם כל הידורי הכשרות בפסח, הכל מצוות אנשים מלומדה... הוא מגיע לליל הסדר באופן של "היינו כחולמים", שום דבר אינו מתמיהו הכל חלק אצלו, רק שזה כבר ייגמר...

טיפוס זה גרוע יותר מהרשע, כנראה ממיקומו אחרון בארבעת הבנים, כי הרשע עם כל הפרובוקטביות שלו, מוכיח שיש לו יחס הוא בא להתנגח,

המענה תואם לאופי הבן

התם בשאלתו המתפעלת "מה זאת?" כיצד עושים מהפך כזה של "יציאה מהמיגבלות"? אזי נותנים לו את ה"מירשם": "בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים!"

"חזק יד" זה אין כוונתו שהקב"ה הצליח לגבור על פרעה וחילו, הלזה צריך בורא העולם להפעיל "חזק יד"? "הלא כל הגויים כאין נגדך"... אלא כוונת הפסוק היא, "בחזק יד" נגד עצמו... מאחר ומידת הדין שלו אמרה: "הללו עו"ז והללו עו"ז מה נשתנו אלו מאלו? אי לכך, לא מגיע להם עדיין שייגאלו... אך הקב"ה "התגבר על עצמו" וכבשו רחמיו את כעסו והוציאם למרות זאת.

כך – אומרים לו לבן ה"תם" – סוד היציאה ממיצרי הנפש, להתגבר על עצמו ועל אזלת היד המרפה ידינו ו"להכריח את עצמו" לצאת ממ"ט שערי טומאה, למרות חוסר התקווה הפנימי המייאש.

ברם, כל המתכון האמור מתאים למי שמגלה עניין ורצון להשתחרר ממיצרים, אבל הבן הרביעי, האדיש, שלא חסר לו כלום, אתו מוקדם מידי מלדבר אודות ה"אופן" וה"כיצד", אותו צריכים תחילה להביא לידי הכרה בנחיצות היציאה ממצרים ביזמה עצמית "בצאתי ממצרים", לשכנעו שלא די בכך שהתנהגותו המעשית "נגררת" במצוות אנשים מלומדה, אך תודעתו, רגשותיו וסקרנותו הנפשית עדיין כלואים במצרים...

וכיצד מעוררים בו את הרצון והסקרנות לחפש מוצא? מרמו הכתוב: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", כלומר, בזכות "פסח, מצה ומרור".

⊠ "פסח" [הנאכל כאמור לעיל, לאחר ה"שובע"] רומז על תכנים ביהדות, שהם מעל ומעבר לקיום הבסיסי "המרובע" של הדת, רעיונות מחשבתיים עמוקים של פנימיות התורה, החושפים בפניו רבדים מעניינים המעוררים סקרנות להכירם, מזה הוא מגיע לשלב הבא:

⊠ "מצה" – המודעות לקיום אופקים שמעבר להשגתו, מביאתו לתחושת התבטלות כ"מצה" [היפך ה"חמץ" המתנפח בידענותו...] ומכיר את מיעוט ערכו ביחס לעומק התכנים. אז מגיע לשלב הבא:

⊠ "מרור" – מתמרמר על נחיתותו הרוחנית וחש ברדידות-דתיותו הקלושה, התמרמרות זו מעוררת בו "גירוי-נפשי" לשאול: "מה זאת"?!.. אזי הוא משתדרג לרמת "תם" ומוכן נפשית לקבל את ה"רצפט" של "בחזק יד"...

אראנו נפלאות

ספר מיכה פרק ז

(טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות:

פסוק זה מצוטט רבות בתורת החסידות ובשיחות קדש של רבנו בהקשר לעוצם נפלאות הגאולה העתידה שייחשבו ל"נפלאות" גם לגבי ניסי יציאת מצרים.

אבל לכאורה ישנה בעיה תחבירית בפסוק זה שלא מרבים כל כך להתייחס אליה במשנת החסידות: הפסוק פותח בלשון נוכח: "צאתך" של עם ישראל ומסיים בלשון נסתר: "אראנו נפלאות", לא נתבאר למי יראה הקב"ה את הנפלאות? [כי אם כוונתו אראה לעם ישראל כמו ברישא דקרא, היה לו לומר: "אראך" או לומר ברישא דקרא: "כימי צאתו" של עם ישראל]

אמנם במאמר רבינו אחרון של פסח תשי"ב ד"ה זה, מעלה שאלה זו אך מקצר בתשובה בסוף המאמר באומרו ש"אראנו" קאי על משה רבינו, בהתאם לדעת הזוהר שמעלה גם הוא את השאלה:

זוהר חלק ב דף נד/א

ועל דא תנינן משה זמין למימר שירתא לזמנא דאתי, מאי טעמא, בגין דכתיב (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אראנו, אראך מבעי ליה, אלא אראנו ממש, למאן דחמא בקדמיתא יחמי ליה תניינות, ודא הוא אראנו, וכתיב (תהלים נ כג) אראנו בישע אלהי"ם,

אך עדיין אין זה מספק מענה סביר בדרך פשוטו של מקרא, כי מה שמשא רבינו ראה "בקדמיתא" בעת קריעת ים סוף, הרי זה נכלל בתיבת "צאתך" [שהרי גם הוא נכלל בכלל ישראל ולא היה חריג בזה משאר העם] ואם בקדמיתא כולם ראו, נמצא שגם לעת"ל יראה להם הקב"ה לכל ישראל את הנפלאות, א"כ הדרא קושיא לדוכתא הווא ליה למימר "אראך"?

ומפשטות הלשון משמע ש"אראנו" זהו למישהו נוסף שלא היה נכלל בכלל "צאתך" וגם לעת"ל בגאולת עם ישראל, לא יהיה כלול בכלל הנגאלים, ועם כל זה "אראנו" הנפלאות יחד עם כלל הנגאלים – וצ"ל מיהו זה?!

ונראה לומר בדרך אפשר על פי פשוטו של מקרא, שהכוונה היא ליעקב אבינו, אשר "כימי צאתך [דכלל יוצאי מצרים] מארץ מצרים" גם שם הראיתיו [ליעקב אבינו אישית] את קריעת ים סוף, כן גם לעת"ל בעת הגאולה "אראנו" [ליעקב אבינו] את גאולת בניו.

וכל זה מבוסס על פירוש רש"י [תענית ה:]: בסוגיית "יעקב אבינו לא מת":

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ה/ב
 רב נחמן ורבי יצחק הוו יתבי בסעודתא אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק לימא מר מילתא אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה בתר דסעוד אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת אמר ליה וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטיא וקברו קבריא אמר ליה מקרא אני דורש שנאמר **ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים** מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים.

רש"י תענית דף ה/ב
 מה זרעו בחיים – כשהוא מקבץ את ישראל מארץ שבים החיים הוא מקבץ, שהן כשבי, שהמתים אינן כשבי:

אף הוא בחיים – **שיביאנו בגולה** [=את נשמת יעקב אבינו שיורידנה להתלבש בגוף] כדי לגאול את בניו לעיניו, כמו **שמלינו** [=שכבר היה מעין זה בקדמיתא] **במלכים וירא ישראל וגו', ודקנין ישראל סבא... עיי"ש**

והיכן דרשינן דרוש זה שמביא רש"י? בקטע אחר בזוהר המתאים יותר לדרך הפשט, שיטתו של רש"י:

זוהר חלק ב דף נג/א
 אמר רבי יוסי, הדא הוא דכתיב (מיכה ז טו) **כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות**. דבר אחר, וירא ישראל את היד הגדולה וגו', **האי קרא לאו רישיה סיפיה ולא סיפיה רישיה**, בקדמיתא וירא ישראל, ובתר ויראו העם את יהו"ה?

אלא אמר רבי יהודה, ההוא סבא דנחת עם בנוי בגלותא, וסביל עליה גלותא, ואעיל לבנוי בגלותא, הוא ממש חמא כל אינון נוקמין וכל גבוראן דעבד קודשא בריך הוא במצרים, הדא הוא דכתיב וירא ישראל, **ישראל ממש** [=הכוונה לישראל אבינו].

ואמר רבי יהודה, **סליק קודשא בריך הוא להאי סבא, ואמר ליה קום חמי בניך דנפקין מגו עמא תקיפא, קום חמי גבורין דעבדית בגין בניך במצרים...** וההוא יומא דנפקו ישראל ממצרים, סליק ליה קודשא בריך הוא ליעקב, ואמר ליה קום חמי בפורקנא דברך, דכמה חילין וגבוראן עבדית להו, ויעקב הוה תמן וחמא כלא, הדא הוא דכתיב וירא ישראל את היד הגדולה,

הרי שהזוהר בקטע זה מקשר בין הפסוק כימי צאתך וגו' אראנו נפלאות לנוכחותו של יעקב אבינו בעת גאולת מצרים והגאולה האחרונה, אשר המקבילות בין שתי הגאולות היא, שכמו "כימי צאתך מארץ מצרים" – היה שם צופה נוסף וחרג, אשר לא היה משועבד במצרים¹⁰ ואינו נכלל בתיבת "צאתך" עם ישראל המשועבדים שיצאו מתחת סבלות מצרים, הנה כשם שבקדמיתא "הראיתיו" [בלשון נסתר] את היד הגדולה.

כך לעת"ל בצאת "זרעך" [= של יעקב אבינו] מארץ שביים" – אראנו לאותו צופה נוסף וחרג, שהרי כל הנגאלים דלעתיד בני דור הגאולה יהיו בחיים כפשוטו ומטבעם, חוץ מיעקב אבינו שנוכחותו שם היא תוצאה של "פלא" שהקב"ה יוריד נשמתו מגן עדן וילבישנה בגוף השני הדק¹¹, שאינו חיות ביולוגית טבעית, אבל "אראנו" [=תניינות ליעקב אבינו שיווריד נשמתו לגופו ויראה הגאולה של בניו] מתוך עיניו הגשמיות בהם מלוכשת נשמתו.

ויש לומר שרש"י בחר בפירוש זה שבזוהר, בגלל שיש לזה גם מקור בפשוטו של מקרא! כפי שמביא בפירושו על התורה:

ספר דברים פרק ד

(לז) וְתַחַת כִּי אָהַבְתָּ אֶת אֲבִיךָ וְיִבְחַר בְּזִרְעוֹ אַחֲרָיו וַיִּצְאֶךָ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרַיִם:

¹⁰ כלשון רש"י לעיל: "שהמתים אינם בשבי".

¹¹ ראה באריכות פירוש רבנו בחיי על הפסוק בפרשת ויחי [מט, לג.]. עניין "הלבוש השני הדק".

רש"י על דברים פרק ד פסוק לז
ויוֹלֵאךְ בַּפִּנּוּי – כֹּאֵדֶם הַמִּנְהִיג בָּנוּ לַפִּנּוּי שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּסַּע מִלֵּאךְ הָאֱלֹהִים הַהוּלֵךְ וְגו' וַיִּלְךְ מֵאַחֲרֵיהֶם ד"א וַיּוֹלִיֵאךְ בַּפִּנּוּי בַּפִּנּוּי אֲבוֹתָיו כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶּלֶא וְאֵל תִּתֶּמָּה עַל שֶׁהִזְכִּירָם בְּלִשׁוֹן יַחִיד שֶׁהָרִי כְּתוּב בְּלִשׁוֹן יַחִיד וַיִּבְחַר בְּזָרְעוֹ אַחֲרָיו:

בפירוש הראשון "בפניו" מתייחס לתיבת "ויוציאך" דקאי אקוב"ה, אך בפירוש השני קאי אדלעיל מיניה "בפניו" של "אבותיך", כדפירש"י בתהילים בפסוק שמצטט בד"ה זה:

רש"י תהילים פרק עח פסוק יב
(ויב) נגד אבותם עשה פלא – אחרי כן כשהגיע הקץ אף הם ויוסיפו לחטוא לו כמו שמשלים והולך. נגד אבותם – אברהם יצחק ויעקב בלאו על הים¹² והראש הקב"ה היאך הוא גואל את בניו:

אלא שלאחר שני פירושי מוסיף רש"י: "ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד שהרי כתבם בלשון יחיד ויבחר בזרעו אחרי" – ברם, מה שלא נתבאר מדברי רש"י הוא: הא גופא קשיא מדוע הזכירם הכתוב בלשון יחיד, אם אמנם הוציאם ממצרים בפניהם של שלשת האבות?

על כרחנו יתפרש הענין שמה שהזכירם בלשון יחיד הוא כדפירש"י במסכת תענית שרק יעקב ["ישראל סבא"] עמד וראה את קריעת ים סוף, כמו"כ לעת"ל "אראנו" רק ליעקב, כדמשמע מהפסוק: "ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך וגו'".

והטעם לכך הוא מפני שרק על יעקב נאמר בפסוק: "ויבחר בזרעו אחרי" דבר שאי אפשר לומר על אברהם ויצחק שיצאו מהם ישמעאל ועשיו, אותם לא בחר ה' לירש את ה"סגולה", על כן עליהם לא נאמר אלא: "תחת אשר אהב את אבותיך" [לשון רבים – כי כולם אהובים כשלעצמם] אבל הבחירה הייתה רק בזרעו של המובחר שבאבות יעקב אבינו "ויוציאך בפניו" של יעקב בלבד.

¹² ראה בראשית רבה פצ"ב, ב.

ברם מאחר שיעקב אבינו הוא מידת התפארת הכוללת בתוכה חסד [אברהם] וגבורה [יצחק] מתאים לאמר "נגד אבותם עשה פלא" שהוא תיבה הכוללת יחיד ורבים, כי ליחיד היה צ"ל "אביהם" ולרבים היה צ"ל "אבותיהם" – אך מאחר שיעקב הוא יחיד הכולל שלשתם, לכן כתב "אבותם".

ועל פי זה תתבאר בטוב המקבילות: "כימי צאתך מארץ מצרים [אז הבאתי את יעקב מגן עדן והראיתי לו הגאולה בעת קריעת ים סוף – כמו כן בגאולה העתידה:] "אראנו נפלאות" כדפירש"י: שיביאנו בגולה [=את נשמת יעקב אבינו שיווידנה להתלבש בגוף] כדי לגאול את בניו לעיניו"